

ПАТРИСТИЧНА БОГОСЛОВСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ

(ОКРЕМІ ТЕРМІНИ ГРЕЦЬКОЇ ПАТРИСТИКИ)

1. ЕКОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

грека	латина	франц.	слов'янська	українська
οἰκουμένη	orbis, terra habitata	universe	вселе́нная	населена земля, вселенна
οἰκονομία	dispositio/ dispensatio, oeconomia	management	смотре́ніе рос. домостроительство	домоустрій, домоврядування
οἰκονόμος	dispensator, arcarius villicus	econome англ. manager, steward	строи́тель рос. домостроитель	домоврядник, доморядець

Макаріївські Бесіди I,10

ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο ποιήσας ὁ θεὸς οὐκ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως οὐδὲ ἐκ τῆς ἰδίου οὐσίας ἔδωκεν αὐτῷ ἔχειν τὴν ζωὴν, τὴν βρώσιν καὶ τὴν πόσιν καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ὑποδήματα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν **οἰκονομίαν** τῆς ζωῆς ἔξωθεν ἔδωκεν αὐτῷ ἔχειν, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα γυμνὸν ποιήσας... (PG 34, 460C-D)
Адже Бог, створивши тіло, не з його ества, не з його сутності дав йому життя, їжу, питво, одяг, взуття; але усе життєве **утримання** дав йому отримувати ззовні, створивши тіло саме по собі голим...

Quemodum enim Deus, qui hoc corpus condidit, non ex sua ipsius natura, neque ex corpore dedit ei habere vitam, cibum, potum, indumenta et calceamenta: sed, cum corpus creasset per se nudum, et tale quidem, quod absque illis, quae extra corpus sunt... omnem **sustentacionem** vitae extrinsecus concessit (PG 34, 460C-D)
Бог, сотворив тело сие, даровал ему, что не из своего естества, не из тела заимствует себе жизнь, пищу, питье, одеяние, обувь, а напротив того, сотворил тело само по себе нагим, устроил, что **все необходимое для жизни** заимствует оно совне ... (А. Сидоров, с.259)

Ἐτέθησαν οὖν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐργάται τῶν λογικῶν ψυχῶν καὶ **οἰκονόμοι** πνευματικοί, καὶ (не найдено)
οἰκονόμοι οὐ τῶν φαινομένων οἰκιῶν, ἀλλὰ τῶν καρδιῶν τῶν ἀνθρώπων. ὡςπερ ὁ **οἰκονόμος**
εἰσέρχεται εἰς τὸν οἶκον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ἐπιμελῶς καθαρίζει καὶ διακοσμεῖ τὴν οἰκίαν πρὸς
τὴν ἀρέσκειαν τοῦ δεσπότου, οὕτω καὶ ὁ λόγος τῶν ἀποστόλων εἰσερχόμενος εἰς τὰς καρδίας
τῶν πιστῶν ἀνθρώπων **οἰκονομεῖ** τὴν ψυχὴν καὶ κοσμεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἐπουρανίου δεσπότου
εὐαρέστησιν καὶ **ἐνοίκησιν**.

Отож були призначені апостоли, працівники розумних
душ і духовні **домоврядники**, доморядці не видимих
домів, але людських сердець. Так само, як **домоврядник**
входить у дім і все в ньому дбайливо прибирає та
оздоблює домівку на догоду господарю, так і слово
апостолів, входячи в серця вірних людей, **урядує** в душі та
оздоблює її задля догоджання і **вселення** Небесного
Владика.

Итак, были поставлены апостолы, и работники
разумных душ, и духовные управляющие не видимых
домов, но сердец человеческих. Ибо как строитель
входит в дом и все чистит, и украшает дом для
угождения хозяина, так и слово апостольское, входящее
в сердца верных людей, устрояет душу и украшает для
угождения и вселения Небесного Владыки. (А.
Сидоров, с.157)

Свт. Йоан Золотоуст, *in Genesim* (sermones 67), 4.4

Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ **οἰκονομίας** ἔργον, ὥστε
μὴ μόνον τοὺς τὴν Ἑβραίων γλῶτταν ἠσκημένους, ἀλλὰ καὶ
πάντας τοὺς τὴν **οἰκουμένην οἰκοῦντας** τὴν ἐξ αὐτῶν
ὠφέλειαν καρπώσασθαι... Τοιαῦτα γὰρ ἐστὶν ἅπαντα τὰ ὑπὸ
τοῦ Δεσπότου τοῦ ἡμετέρου **οἰκονομούμενα**.

Було ж і це справою Божого **домоврядування**, щоб не
лише знавці гебрейської мови, але й усі, хто **населяє**
вселенню, від них [Св. Писань] отримували корисні
плоди... Такі бо всі (вияви) **домоврядування** нашого
Владика.

Factum autem est hoc divinae **dispensationis** opus, ut non solum Hebraicae
linguae periti, sed omnes qui totum **orbem inhabitant**, ex eis utilitatem
pereiperent.... Hoc enim modo se habent omnia quae a Domino nostro
dispensatur (PG 53.42-43)

Это было делом **домостроительства** Божия, чтобы т.е. этими книгами
воспользовались не только знавшие еврейский язык, но и все **обитатели**
вселенной,Таковы все **дела** нашего Владыки. (Собр. соч. т. 4)

Свт. Йоан Золотоуст, *in Genesim* (sermones 67), 10.6

(....) καὶ γῆ οὐ μόνον **οἰκουμένη**, ἀλλὰ καὶ **ἀοίκητος**. (PG 53.87)

(...) I земля не лише **населена**, але й **ненаселена**.

Et terra non solum **habitabilis**, sed et **inhabitabilis** (PG 53.88)

(...) И земля не вся населенная, но есть и ненаселенная.

2. ПСИХОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

грека	латина	європ. мови	слов'янська	українська
νοῦς	mens	<i>фр.</i> intelligence / esprit <i>англ.</i> mind	оумъ (<i>рос.</i> дух)	ум
νοεῖν, ἐννοέω	intellego	<i>фр.</i> penser, comprendre, considérer	разумовати, розумевати (<i>рос.</i> уразумевать)	розумувати
νοητός	mentalis, intellectillis	<i>фр.</i> mental	оумный, оумовный (<i>рос.</i> духовный / уразумеваемый)	ноетичний, умовий, умосяжний
νοερός	mentalis, intelligentes	<i>фр.</i> mental	оумный (<i>рос.</i> духовный / уразумевающий)	ноетичний, умовий
πνεῦμα πνευματικός	spiritus	<i>фр.</i> esprit	духъ духовный	дух духовний
διάνοια	cogitatio	<i>англ.</i> mind, thinking, understanding etc. <i>нім.</i> Verstand	размысль, мысль, мышление (<i>рос.</i> також: мыслительная способность)	розмисл, мислення, розуміння, свідомість
φαντασία	imaginatio	<i>фр.</i> imagination	мечтание, мьчъта	виображення
δόξα	opinia	<i>фр.</i> opinion	мнение (<i>докω</i> - мьнити)	думка, гадка
αἴσθησις	sensus	<i>фр.</i> sense	чувство	відчуття
λόγος, τὸ λογιστικόν	ratio	<i>англ.</i> the reasoning faculty	<i>рос.</i> разумное начало	розум
τὸ ὀρεκτικόν	vis appetens	<i>фр.</i> faculté appetitive	<i>рос.</i> желательное начало / сила	вольове начало (повабне начало – О.Х.)
θυμός, θυμοειδής	ira	<i>англ.</i> the seat of anger	<i>рос.</i> гневное/ яростное/ раздражительное начало / сила	гнівне начало (тимічна частина – О.Х.)
ἐπιθυμία	cupiditas	<i>англ.</i> yearning, desire, lust	<i>рос.</i> вожделевающее начало / сила	жадальне / бажальне начало (здатність бажати – О.Х.)

Χρή γινώσκειν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διττὰς ἔχει τὰς δυνάμεις, τὰς μὲν γνωστικὰς, τὰς δὲ ζωτικὰς. Καὶ γνωστικαὶ μὲν εἰσι νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἴσθησις, ζωτικαὶ δὲ ἡγοῦν ὀρεκτικὰ βούλησις καὶ προαίρεσις.... ἔκ δὲ τῆς φαντασίας γίνεται δόξα. Εἶτα ἡ διάνοια ἀνακρίνασα τὴν δόξαν, εἴτε ἀληθῆς ἐστὶν εἴτε ψευδῆς, κρίνει τὸ ἀληθές· ὅθεν καὶ διάνοια λέγεται ἀπὸ τοῦ διανοεῖν καὶ διακρίνειν. (PG 94. 0941)

Належить знати, що наша душа має двоїсті сили, – пізнавальні та життєві. І пізнавальні – це **ум, розмисл, думка, виображення, відчуття**; життєві, або **вольові** – це воління й вільний вибір... З **виображення** виникає **думка**. Потому **розмисл**, досліджуючи **думку**, чи є вона істинною, чи ж хибною, обирає істинне; тому його й називають «**розмислом**» від «розумувати» й «розсуджувати».

Δέον εἰδέναι τὸν καθ' ἡμᾶς νοῦν τὴν μὲν ἔχειν δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν, δι' ἧς τὰ νοητὰ βλέπει, τὴν δὲ ἔνωσιν ὑπεράρουσαν τὴν νοῦ φύσιν, δι' ἧς συνάπτεται πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ... Ἐξ αὐτῆς αἱ νοηταὶ καὶ νοεραὶ τῶν ἀγγελικῶν νοῶν δυνάμεις τὰς ἀπλᾶς καὶ μακαρίας ἔχουσι νοήσεις.

Слід знати, що наш **ум** має здатність **розумувати**, завдяки якій він бачить **ноетичне**, і єдність, що перевершує природу **ума**, завдяки якій він доторкається до того, що за його межами... Від Нееї (Причини) **умосяжні** й **умові** сили ангельських умів отримують прості й блаженні **розуміння**.

Illud porro notandum duplices esse animae nostrae vires, alias in cognitione positas, alteras vitales. Vires in cognitione positae, sunt **mens, cogitatio, opinio, imaginatio, sensus**. Vitales, seu appetentes, voluntas et electio... Ex **imaginatione** oritur **opinio** : tum **cogitatio, opinium** expendens, verane sit an falsa: tum demum quod verum est iudicat, ob idque etiam Graece διάνοια, dicitur, ἀπὸ τοῦ διανοεῖν, id est, ab eo quod considerat et discernit. (PG 94. 0941)

Должно знати, що душа наша має двоякі сили: одні пізнавальні, інші життєві. І пізнавальні суть: **ум, мыслительная способность, мнение, воображение, чувство**; життєві ж, то єсть желательні, **воля** і **свободний вибір**.... внаслідок же **воображення** виникає **мнение**. Зatem **мыслительная способность**, дослідивши **мнение**, істинно ли оно, или ложно, выделяет то, что истинно; поему она и называется διάνοια от τοῦ διανοεῖν: от того, что обдумывает и обсуждает. (прим.: букв.: «називається **раз-умом**, потому, что размышляет и рас-суждает»)

Cum scire debeamus, **mentem** quidem nostrum pollere **vi intelligendi**, qua res **intellectiles** contueatur, tamen istam unianem, qua rebus se surerioribus jungitur, naturam ipsius longe superare... Ex ea **intellectiles** ac **intelligentes** angelicarum **mentium** virtutes simplices ac beatas habent **intelligentias** (PG 3. 866-7)

Следует знати, що наш **ум** має здатність **думати**, завдяки чому він бачить **мысленное**, і перевершує природу **ума** єдністю, завдяки чому він торкається до того, що вище його... От Нееї **уразумєваемыє** і **уразумєвающєє** сили ангельських умів отримують прості і блаженні **разумєня** (Г. Прохоров, с. 450)

Преп. Йоан Дамаскін, *Точний виклад православної віри*, 26

Χρή γινώσκειν, ὅτι τὸ **λογικὸν** φύσει κατάρχει τοῦ ἀλόγου· διαίρουνται γὰρ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἰς **λογικὸν** καὶ **ἄλογον**. Τοῦ δὲ ἀλόγου μέρη εἰσὶ δύο· τὸ μὲν ἀνήκοόν ἐστι λόγου ἤγουν οὐ πείθεται λόγῳ, τὸ δὲ κατήκοόν ἐστι καὶ ἐπιπειθὲς λόγῳ. Ἀνήκοον μὲν οὖν καὶ μὴ πειθόμενον **λόγῳ** ἐστὶ τὸ ζωτικόν... Τὸ δὲ κατήκοον καὶ ἐπιπειθὲς λόγῳ διαίρεῖται εἰς **ἐπιθυμίαν** καὶ **θυμόν**. (PG 94. 927)

Належить знати, що **розум** природно володарює нерозумним. Бо сили душі розділяються на **розумну** й **нерозумну** (**половини**). Нерозумна ж поділяється на дві частини: одна не слухається розуму, тобто не підкоряється йому, друга слухається розуму й підкоряється йому. Та, що не слухається **розуму** й не підкорюється йому, – це життєва (сила)... А та, що слухається і підкорюється розуму, поділяється на **жадальне** та **гнівне начала**.

Преп. Йоан Дамаскін, *Точний виклад православної віри*, 30

Ἔστι δὲ ὁ **θυμὸς** τὸ δορυφορικὸν τοῦ **λογισμοῦ**, ἕκδικος τῆς **ἐπιθυμίας**
Гнівне начало – супутник **розуму**, захисник **бажання**

Illud praetera notandum, quod **ratio** ex suapie natura irrationabilis partis domina sit. Dividuntur quipped animae facultates in eam quae **rationis particeps**, eteam que **rationis expers** est. Ac rursus illa quae rationis est expers, duas partes habet, quarum altera rationem non audit, id est ei non obsequitur; altera et paret et obtemperat. **Rationis** dictamen et imperium spernit vitalis facultas... Pars autem illa quae rationem audit, eique obsequitur, in **iram** et **cupiditatem** distribuitur. (PG 94. 927)

Должно знати, що **розум** по природі владичествує над неразумною частию. Ібо сили душі розділяються на ту, котра розумна, і ту, котра неразумна. Но єсть дві часті неразумної сторони душі: одна – непослушна розуму, то єсть розуму не повинується; друга – послушна і повинується розуму. Непослушна і не повинуюча розуму части єсть, конечно, життєва сила... Послушна же і повинуюча розуму части розділяється на **гнів** і **похоть**.

Est porro **ira rationis** satelles, vindex **cupiditatis** (PG 94.933)

Гнів – спутник **розуму**, захисник **желання**

Φανταστικόν ἐστὶ δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα, ἣτις λέγεται αἴσθησις. **Φανταστὸν** δὲ καὶ αἰσθητὸν τὸ τῆ **φαντασία** καὶ τῆ αἰσθήσει ὑποπίπτον· ... **Φαντασία** δὲ ἐστὶ πάθος τῆς ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ **φανταστοῦ** τινος γινόμενον, **φάντασμα** δὲ πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς ἀπ' οὐδενὸς **φανταστοῦ** γινόμενον.

Сила виображення – це сила нерозумної душі, що діє через органи чуття і зветься відчуттям. **Виображуване** ж і відчуване – це те, що підпадає виображенню й відчуттю... **Виображення** ж – це враження нерозумної душі від чогось виображуваного; а **фантазм** – це порожнє враження нерозумної сторони душі, не породжене жодним **виображуванним**.

Vis imaginandi, irrationabilis partis facultas est, per sensuum organa operans ; quae et sensus dicitur. **Φανταστὸν** autem, et sensibile illud appellatur, quod sub vim illam et sensum eadit...

Imaginatio porro est affectio irrationabilis animae ex aliqua re, quae in **imaginandi vim** eadat, exorta. **Phantasma** denique, seu visum, est inanis affectio in parte animae irrationabili, quam nulla res, quae **imaginationi** subjiciatur, efficiat.

Способность вообразать есть сила неразумной части души, действующая через посредство органов чувств, которая называется и чувством. **Воображаемым** же и чувствуемым называется то, что подпадает под власть **воображения** и чувства... **Воображение** же есть состояние неразумной души, происходящее по причине чего-либо, действующего на **вообразательную силу**. А **призрак** есть напрасное состояние, бывающее в неразумных частях души, которое возникает независимо от какой-либо вещи, подлежащей **воображению**.